

Władysław Piwowski

"Dynamika przemian zachowań religijno-moralnych w warunkach tworzenia nowych parafii. Studium socjologiczne na przykładzie diecezji przemyskiej w latach 1966-1985",
Kazimierz Bełch, Przemyśl 1990 :
[recenzja]

Collectanea Theologica 63/3, 206-207

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. K. BELCH, *Dynamika przemian zachowań religijno-moralnych w warunkach tworzenia nowych parafii. Studium socjologiczne na przykładzie diecezji przemyskiej w latach 1966—1985*, Przemysł 1990, s. 243.

Ks. Belch skupił swoją uwagę na problemie: „czy powstanie nowych parafii wpływa na zmianę zachowań religijno-moralnych?” (s. 9). W szczególności interesuje go: „jaki jest kierunek ewentualnych przemian; w zakresie których wskaźników zachowań zmiany są najintensywniejsze, a w zakresie których są mniej intensywne lub w ogóle nie występują; czy wielkość zmian jest uzależniona od typu środowiska” (s. 9).

W związku z sygnalizowanym problemem podstawowym i problemami szczegółowymi, autor stawia hipotezy ukierunkowujące ich rozwiązanie. Hipoteza ogólna głosi, że „utworzenie nowych parafii powoduje wzrost stanu zachowań religijno-moralnych” (s. 9—10). Hipotezę tę uzupełnia dwiema bardziej szczegółowymi, a mianowicie: a) że wzrost poziomu zachowań religijno-moralnych jest uzależniony od tego, w jakim z badanych parametrów dokonuje się i b) że wzrost poziomu zachowań religijno-moralnych uzależniony jest od typu środowiska.

Autor dokonał poprawnie operacjonalizacji pojęć, choć pod wpływem Szkoły Francuskiej E. Durkheima i G. Le Bras zacieśnił się do zachowań religijno-moralnych, obejmując nimi czynności rytualne, moralne i społeczne. Trzeba jednak pamiętać, że czynności te można uznać za religijne, o ile wypływają z wiary religijnej i są przez nią motywowane. Ks. Belch był tego świadomy i dał temu wyraz w całej pracy.

Struktura prezentowanej książki jest logiczna, zwarta i poprawna. Składa się na nią, zgodnie z przeprowadzoną operacjonalizacją pojęć oraz z sygnalizowanym problemem i hipotezami, pięć rozdziałów, a mianowicie: charakterystyka środowiska i badanej zbiorowości, przemiany praktyk religijnych, przemiany zachowań religijnych, przemiany więzi z parafią i czynniki przemian. Do tych ostatnich zaliczył czynniki duszpasterskie i środowiskowe. Ten ostatni rozdział przedstawia się dość ubogo ze względu na wybór czynników przemian. Zespół ich jest szeroki i daleko wykracza poza duszpasterstwo i środowisko. Poza tym koncepcja rozprawy nie budzi zastrzeżeń.

Ks. Belch wykorzystał wyniki własnych badań empirycznych, wyniki badań innych autorów, którymi zresztą w większości kierował, liczne materiały zastane oraz literaturę przedmiotu i pomocniczą. Spośród różnego rodzaju źródeł gromadzenia informacji, najwięcej skorzystał z kwestionariusza wywiadu obejmującego 339 pytań dotyczących przemian stanu zachowań religijno-moralnych. Okres 5. lat, a ponadto badania „retro” realizowane w ciągu 20. lat, nie pozwoliły na zebranie kompetentnego materiału dla ustalenia punktu wyjścia i dojścia przemian. Autor koncentrował się głównie na zbadaniu aktualnego wpływu nowych parafii i ośrodków duszpasterskich na zachowania religijno-moralne katolików. Dobrana losowo próba jest imponująca: 3163 osoby z nowych parafii i 951 osób z parafii macierzystych, z którymi udało się przeprowadzić wywiady. Założona próba została zrealizowana w 98,8%. Autor rozpracował ponadto metodą konsultacji niedzielnej ankietę w 20. nowo powstałych i w 6. macierzystych parafiach. W sumie uzyskał w pierwszych 9535, a w drugich 33284 ankiety. Przeprowadził także wywiady zbiorowe za pomocą zestandaryzowanego kwestionariusza złożonego z 19. pytań oraz wywiady indywidualne z księżmi proboszczami nowo powstałych parafii w oparciu o kwestionariusz obejmujący 43 pytania. Wykorzystał wreszcie materiał z całej diecezji zawierający sprawozdania ze stanu praktyk religijnych w parafiach z lat 1979—1985. Obok wyżej wymienionych materiałów, autor wykorzystał także wyniki badań zdeponowanych w zbiorach kurialnych ks. H. Szareyko i ks. M. Jastrzębskiego oraz opublikowane badania ks. A. Bonieckiego i A. Potockiego.

Jak widać z powyższego. ks. Bełch zgromadził bardzo szerokie materiały. Wątpliwe jest jednak, czy był w stanie w pełni je wykorzystać, choć w swojej pracy przeprowadził bardzo wnikliwe i drobiazgowo analizy. Co więcej, te właśnie analizy dominują nad założeniami bardziej ogólnymi i teoretycznymi.

Z merytorycznego punktu widzenia trzeba podkreślić, że ks. Bełch opracował całościowo przemiany religijności w parametrach zachowań rytualnych, moralnych i społecznych. W pełni zweryfikował hipotezę drugą mówiącą, że wzrost stanu zachowań religijno-moralnych posiada najszerszy zasięg w płaszczyźnie więzi z parafią, nieco węższy w płaszczyźnie praktyk religijnych a najwęższy w płaszczyźnie moralności. W mniejszym stopniu zweryfikował hipotezę podstawową, według której po powstaniu parafii czy ośrodka duszpasterskiego stan religijności w omawianym zakresie jest wyższy niż poprzednio. Autor nie docenił faktu, że religia ze wszystkich elementów kultury najmniej poddaje się przemianom. Podobnie w mniejszym stopniu zweryfikował hipotezę mówiącą, że najniższy stan zachowań religijno-moralnych wystąpił w miastach, nieco wyższy we wsiach podmiejskich, jeszcze wyższy we wsiach dwuzawodowych, a najwyższy we wsiach rolniczych. Z pewnością zaciążył na tym niwelujący wpływ kultury regionów. Niemniej już te wyniki należy uznać za oryginalne i wartościowe, z punktu widzenia socjologii religii i działalności duszpasterskiej Kościoła.

Mimo osiągnięć autora, na uwagę zasługują następujące uwagi krytyczne:

a) Ks. Bełch nie docenił znanego w socjologii religii faktu, że zachowania, zwłaszcza moralne, niełatwo poddają się zmianom w kierunku pozytywnym, mimo nawet dobrego uposażenia materialno-organizacyjnego i działalności duszpasterskiej.

b) W pracy dominuje analiza ilościowa nad jakościową nagromadzonych wyników badań, wskutek czego autor nie był w stanie w pełni ustosunkować się ani do stanu aktualnego, ani do przemian w zakresie wybranych parametrów.

c) Przemiany religijności we współczesnych społeczeństwach dokonują się pod wpływem szerszych czynników. Sieć nowych kościołów i ośrodków duszpasterskich jest tylko jednym z nich. Z pewnością ma ona pozytywny wpływ na wzrost religijności. Jeśli zmiany te jednak dokonują się najpierw w świadomości religijnej, a następnie dopiero w zachowaniach religijno-moralnych, to ks. Bełch mógł tylko „częściowo” ukazać ich wpływ na wzrost życia religijnego w diecezji przemyskiej.

Diecezja przemyska stanowi fenomen nie tylko w Polsce, ale i w świecie z uwagi na rozbudowanie sieci parafialnej w ciężkich i w trudnych warunkach systemu totalitarnego, wrogo ustosunkowanego do Kościoła. Praca ks. Bełcha jest ukoronowaniem wielkiego wysiłku odnowy podjętego przez Kościół lokalny, ponieważ ukazuje fakty i problemy, które nie jest łatwo ocenić w krótkim czasie. Niemniej już teraz można powiedzieć, że rozbudowa sieci kościołów i związana z tym wzmoczona działalność duszpasterzy nie są wystarczające do przeciwstawienia się procesowi sekularyzacji spontanicznej.

ks. Władysław Piwowarski, Lublin